

במשנת החסידות

אכילת שבת ועונג שבת

ולא ישיביתו את שמחתו. לפי ביאור זה, עונג הגוף הוא רק כמו דבר צדדי, כדי שלא יסתיר על עונג הנשמה. אך בדרושי חסידות מצינו ביאור עמוק יותר במהותה של אכילת שבת.

❖ ❖ ❖

הסברת הדברים בתורת החסידות מתחילה בהבנת מהות ענין האכילה בכלל, זה שהאדם נברא באופן שצריך לאכול מן החי הצומח והדומם כדי שיוכל להתקיים, אשר באמת דבר זה כולו אומר דרשני. מדוע נברא האדם באופן כזה, שלשם קיומו הוא צריך להיות ניזון מן החי הצומח והדומם, שהם סוגים פחותים ממנו?

אמנם כבר נאמר "כי לא על הלחם לבדו יחי האדם כי על כל מוצא פי הוי' יחי האדם", ומבואר בפירוש הדבר, שחיות האדם אינה מן הלחם אלא מ"מוצא פי הוי'" שבלחם, כלומר, מהכוח האלקי הנמצא בתוך הלחם. אך עדיין נשארת השאלה: למה צריך האדם למוצא פי ה' שבלחם, ואין מספיק לו המוצא פי ה' שבאדם עצמו? ומבואר בקבלה, שהכוח האלקי שבתוך ה"לחם" (היינו בתוך כל חלקי החי והצומח והדומם שהאדם צריך לאכול כדי שיוכל להתקיים) יש בו מעלה יתירה לגבי הכוח האלקי שבאדם, משום ששרשו במדרגה עליונה יותר, כמאמר "כל הגבוה יותר יורד למטה יותר", ולכן בכוחו לתת לאדם כח להתקיים.

אולם עדיין הדבר דורש בירור מעיקרו, מדוע נסדר העולם בסדר כזה שהחיות שבאדם היא ממדרגה פחותה יותר, וצריך להזדקק אל הכוח שבדברים הנאכלים כדי שיוכל להתקיים.

אך באמת בכך טמון כל סוד מערכת יצירת העולם והאדם: כתיב "אשר ברא אלקים לעשות", וארז"ל לעשות - לתקן, שהאדם נברא בעולם כדי "לתקן" את העולם. וחלק מ"תיקון" העולם הוא עי"ז שהאדם מקבל חיות וקיום מהדברים הפחותים ממנו, שהם חי צומח ודומם, וכאשר הוא משתמש בכוח זה שהוא מקבל מהם כדי לעשות את עבודתו בתור "מין המדבר", ובפשטות, שמתנהג בהתאם לציווי הקב"ה בתורתו, עי"ז הוא "מעלה" ו"מתקן" את שאר חלקי הבריאה (חי צומח ודומם), העולים על ידו ומשלימים על ידו את כוונת הבריאה.

נמצא, אם כן, שהאכילה עצמה היא חלק עיקרי ויסודי מעבודת האדם. דמלבד זאת שכשאתם אוכל "לשם שמים", כדי לעבוד את השם בכח אכילה זו, ולא כדי למלאות את תאוותו, הרי האכילה עצמה היא חלק מעבודת השם, וכמ"ש הרמב"ם בהלכות דיעות, שכאשר כוונת האדם בכל מעשיו היא לשם שמים כדי שיוכל לעבוד את השם נמצא ש"הוא עובד את השם תמיד", הנה נוסף על זה הרי בכך הוא ממלא את הכוונה העיקרית בבריאת העולם, "לעשות - לתקן" את העולם, על ידי שמעלה את הדברים גשמיים ו"מקדש" אותם כשמשמש עמהם לעבודת השם.

זהו גם מה שדימו חז"ל את שולחנו של אדם למזבח, כי כשם שבמזבח כפשוטו מקריבים בהמה גשמית, שנעשית קרבן להשם ומתקדשת בקדושת הגוף, כך גם המאכל כשנאכל כדבעי לשם שמים נמשכת בו קדושה.

בלשון הקבלה מכונה עבודה זו בשם "בירורים". שכן, ע"י אכילה כדבעי האדם "מברר" את הכח האלקי הטמון בדברי המאכל ומעלהו למקורו ושרשו, כלומר, הוא מגלה בו את מטרתו שעל ידו יתגדל ויתקדש שמו של הקב"ה בעולם.

❖ ❖ ❖

אולם האכילה דשבת היא מסוג אחר לגמרי. לא זו בלבד שהאדם עובד את השם בעת אכילתו, שזה צריך להיות גם באכילתו בימי החול כנ"ל, אלא שהאכילה עצמה יש בה מצוה, לא רק בתור "מכשיר" הנותן לאדם כח לעבוד את השם במעשים אחרים. מעלת אכילת שבת נרמזת גם בהלכה "בשבת בורר אסור", דמשמעות הדברים ברוחניות היא, שהאכילה דשבת

כלל גדול אמרו רז"ל: רצה הקב"ה לזכות את ישראל לפיכך הרבה להם תורה ומצוות. ונתבארו הדברים בכמה מקומות, שפירוש "לזכות את ישראל" משמעו "לעשותם זכים", לזכותם ולטהרם. וכן אמרו במדרש "לא ניתנו מצוות אלא לצרף את הבריות". לפי פשוטו משמעות הדברים, שע"י המצוות האדם מזכך את מדותיו להיות בעל מדות זכות וטהורות. בעומק יותר מבואר, שע"י המצוות האדם מתדבק בהקב"ה, וכן מבואר בחסידות שהמצוות ענינם "צוותא וחיבור", שעל ידם האדם מתחבר עם הקב"ה, מצוה המצוות.

לפי יסוד זה שמהות המצוות הוא ענין רוחני, ויתר על כן ענין אלקי, יש מקום לעיין במהות הציווי של "עונג שבת", היינו המצוה לענג את השבת ע"י אכילת בשר שמן ודגים וכל מטעמים. כיצד ייתכן, שע"י הנאה "מגושמת כל כך" כהנאת האכילה יגיע האדם למעלה ומדריגה רוחנית. ולא עוד אלא שארז"ל שכל המענג את השבת זוכה לעונג האמיתי של הנאה מזיו השכינה, "אז תתענג על הוי'". לכאורה, לפי פשוטו, אין לך ריחוק הערך גדול מהריחוק שבין תאוות האכילה, שהיא תאוה מגושמת ובהמית ביותר, והתענוג הנפלא והמופשט ביותר של הנאה מזיו השכינה.

ובפרטיות יותר: מבואר בכמה מקומות (כגון בקונטרס "ומעין" לאדמו"ר הרשב"י ז"ע בתחילתו), שגם בתאוות ותענוגים גשמיים יש כמה מדרגות: יש הנאה שהאדם מתענג מהשגת שכל נפלא (אפילו בחכמות חיצוניות, כגון בחכמת החשבון או חכמת התכונה). יש הנאה שאדם מתענג מהסתכלות בציויר נפלא. יש תענוג משמיעת ניגון נאה. כיוצא בזה יש הנאה של ריח, שעליו ארז"ל שהריח הוא דבר שהנשמה נהנית ממנו. אפילו התענוג מלבישת בגדים נאים יש בו קצת "הפשטה". אך אחד התענוגים המגושמים ביותר הוא העונג שבאכילה, שבו אדם ובהמה שוים. הייתכן, אפוא, שע"י שהאדם מתענג מאכילת בשר ודגים ופשטידא וחמין לכבוד שבת, יבוא למדריגות נעלות בעבודת השם?

גם לפי פשוטו של דברים יום השבת יש בו קדושה יתירה על שאר הימים, כמו שכתוב זכור את יום השבת לקדשו, על כן ברח ה' את יום השבת ויקדשהו, ועוד כיוצא בו. ביום השבת האדם שובת ממלאכת החול וכל כולו עסוק בעניני תורה ותפילה וקדושה. השבת היא זכר למעשה בראשית וזכר ליציאת מצרים, כלומר, הן הזכרון למעשה השם בבריאת שמים וארץ, שענינו לזכור את הקב"ה שהוא בורא העולם, והן זכרון הנס דיציאת מצרים, זה שהקב"ה מנהיג את העולם גם לאחר שנברא, ולפעמים מנהיגו בהנהגה נסית. כללו של דבר: השבת ענינה לפי פשוטו לחזק ולאמץ את הקשר של האדם עם הקב"ה, להזכירו את גדולת השם. כיצד מתיישב ומתאים הדבר עם ההדגשה היתירה על אכילת דברים הגורמים תענוג גשמי לגוף.

שבעתיים הדברים אמורים לפי תורת הסוד, שבה מבואר כיצד ביום השבת מאירים ומתגלים למטה אורות עליונים נעלים ביותר. בספרי קבלה איתא ששבת הוא זמן "עליית העולמות", כלומר, זמן כזה, אשר בו העולמות מקבלים "הארה" אלקית עליונה יותר, ועולים ממדריגתם למדריגה אלקית ורוחנית עליונה. לשון אחר: בימות החול הרי האור האלקי המח"י את העולמות הוא אור "מצומצם" ביותר, הנותן מקום יותר לכך שהנבראים לא יכירו בבורא העולם ומנהיגו, ואילו ביום השבת יש "קדושה יתירה", שמחמתה נעשה העולם קדוש יותר ומוזכך יותר. [ועל דרך שהי' בבית המקדש שהוא מקום של קדושה, שבו ראו את השראת השכינה בגילוי בעשרה נסים שהיו נעשים לאבותינו]. וכי זהו הזמן שהאדם ישקיע עצמו באכילת כל מיני מטעמים הגורמים הנאה גשמית לגופו?

בכתר שם טוב (סימן קוז) מובא משל על עונג שבת מבן מלך שנלקח בשבי, ויום אחד קיבל אגרת מאביו המלך, דבר שגרם לו שמחה רבה ועצומה. חילק בן המלך יין שרף לאנשים שהיו אתו כדי שישמחו אף הם

אינה בבחינת "בורר", חלק מעבודת הביורורים שבה יש צורך לברר את הטוב מן הרע, כי שבת הוא כולו קודש לה' שאין בו פסולת ולפיכך היא למעלה מעבודת הביורורים, אלא האכילה ביום זה כולה קודש.

הדברים הללו מפורשים בתורה אור לרבינו הזקן פרשת חיי שרה, בביאור פיוט האריז"ל שאומרים בסעודת שחרית דשבת "יגלה לן טעמי דבתריסר נהמי דאינון את בשמי כפילא וקלישא".

ונקודת הדברים, על פי לשון הכתוב "צדיק אוכל לשובע נפשו ובטן רשעים תחסר". "בטן רשעים תחסר" היא האכילה דימות החול, שענינה ל"חסר" את בטן הרשעים, כלומר, כח הלעומת-זה, על ידי ש"מבררים" את האוכל מן הפסולת, בירור הניצוצות האלוקיים שבדברי המאכל. ואילו "צדיק אוכל לשובע נפשו" היא האכילה דשבת שאין היא לצורך בירורים, אלא היא אכילה לשם המשכת התענוג שלמעלה.

בזה מבואר גם מה שארז"ל בזוהר (חלק ב פסח, ב) על לשון הנביא "פרש חגיכם גו", שלעתיד לבוא יטיל הקב"ה את הפסולת מהאכילה של החגים וכו', "פרש שבתכם לא קאמר", שלא נזכר פרש של שבת, משום שאכילת השבת אין בה פסולת, שכן אין ענינה בירור אוכל מתוך הפסולת אלא כל כולה קדושה וטהרה.

ענין זה הי' יסוד חשוב ביותר בתורתו של רבינו הזקן, וכך מעיד נכדו אדמו"ר הצמח צדק (ב"דרך מצוותיך" מצות "לא תבערו אש" (א.א.א): "וכמו ששמעתי מפיו הקדוש של מורנו ורבינו נ"ע בכפר פיינעא בימים שלפני הסתלקותו, בטבת תקע"ג, על ענין האכילה בשבת. ששמענו מפ"ק כמה פעמים על פסוק צדיק אוכל לשובע נפשו, שהאכילה דשבת אינה כשל חול לברר בירורים כמ"ש ובטן רשעים תחסר, ר"ל לברר ניצוצות מהקליפות הנק' רשעים להוציא בלעם מבטנם, אבל בשבת בורר אסור, אלא האכילה היא כמ"ש ריש"י דקרא צדיק אוכל לשובע נפשו, ר"ל ע"י העונג באכילה ממשיך תענוג עליון, ואז עולה המאכל ונכלל בתענוג העליון דאור אין סוף, ואין זה בדרך בירור טוב מרע שזה אסור כנ"ל, אלא דרך העלאה שמעלים הטוב למעלה יותר".

וממשיך שם: "ושאלתי ממנו אז [כנראה הכוונה בימים שלפני הסתלקותו], מאחר שהאכילה היא מאכלים גשמיים שהם מעורבים טוב ורע שהרי הוא אותו הלחם והבשר מתבואה ובהמה א' שאוכלים ממנו בחול שמעורבים טו"ר כנודע . . א"כ איך יתכן לומר שבשבת אין מבררים הטוב מן הרע אלא מעלים הטוב, דאם כן מה נעשה ברע שהי' במאכל, וא"כ בהכרח שיתברר כו', והשיבני שזה אינו, כי בשבת נפרד הטוב שבנוגה מן הרע שבנוגה מערב שבת למעלה, וכן בכל דברים גשמיים הנמשכים מנוגה . . וא"כ כל המאכלים בבוא שבת נעשים רק טוב, ולכן א"צ לבירור אלא כוונת האכילה הוא להעלות הטוב למעלה מעלה כו"ו".

נמצא, שבאמת מחמת עליית העולמות ביום השבת, שזה נעשה מאליו וממילא כי שבת מיקדשא וקיימא, הרי אפילו התענוג הגשמי ממאכלים גשמיים הוא תענוג רוחני שכולו קודש, משום שכל התענוגים בשבת הם עולים במדרגה והופכים להיות תענוג אלוקי.

כלומר: ענינה של שבת הוא, בלשון הכתוב "אז תתענג על ה'", מה שהאדם מתענג בתענוג של הקב"ה. שבת הוא הזמן של עונג האלקי, דכשם שבשבת הראשונה התענג הקב"ה בכיכול מהשלמת הבריאה ביום השבת, לאחר ש"וירא אלקים את כל אשר עשה והנה טוב מאד", כך בכל שבת ושבת הוא זמן של עונג העליון מעבודת הנבראים והשלמת כוונת הבריאה במשך ששת ימי החול שלפני זה.

והקב"ה נתן לעם קרובו את יום השבת, שגם הם יתענגו על ה', שירגישו את העונג העליון הזה. וכל כך צריך להיות עונג האדם, עד שגם גופו הגשמי ירגיש את העונג האלקי דיום השבת, ומשום הכי הוא מענג את עצמו במאכלים טובים.

לפי ביאור זה יובן כיצד באכילת שבת בא לידי ביטוי שלימות הענין ד"ברא אלקים לעשות - לתקן". שכן, תכלית הכוונה בבריאת עולם הזה הגשמי היא, שהאדם יתקן את גשמיות הגוף, להעלות ולקדש גם את הגוף. וזה בא לידי שלימות באכילת שבת, שגם הגוף ירגיש מצד טבעו את העונג האלקי שבשבת, שהרי הוא מרגיש עונג מאכילה גשמית של בשר ודגים וכל מטעמים, ומכיון שבאמת העונג שבמאכלי שבת הוא עונג אלקי, נמצא, שלמעשה הגוף מתענג מעונג אלקי.

ברם אין פירוש הדברים, שבעוד שבאכילה דחול צ"ל כוונה בעת האכילה שאוכל לשם שמים, הרי באכילה דשבת אין צורך בדבר, אלא היפוכו של דבר, שהאכילה דשבת, דוקא מחמת היותה אכילה מסוג נעלה יותר, שצריך להרגיש בתענוג הגשמי שבמאכלים גשמיים לא את התאוה המגושמת והבהמית שבהם אלא את העונג העליון המלוּבּוּב בהם, הרי היא דורשת יגיעה רבה ועצומה שתהי' באופן הרצוי, הרבה יותר מאכילת ימי החול.

באכילת ימי החול מספיק שהאדם יפעול בעצמו להסיח דעתו מהעונג הגשמי שבהמאכל ולהתרכז רק בכוונה לשם שמים, שרוצה להיות בריא אולם כדי שיוכל לעבוד את ה'. משא"כ בשבת נדרש ממנו שירגיש את העונג שבהמאכל, דאם לא כן אינו מקיים עונג שבת, וביחד עם זה לא ירגיש את התאוה הגשמית של גופו ונפשו הבהמית אלא רק את העונג העליון האלקי דיום השבת, הקשור עם קדושת שבת המאירה בנשמתו האלקית!

מובן מאליו שאיש מגושם, שבמשך ששת ימי השבוע אינו מתייגע לאכול לשם שמים אלא ממלא כריסו בבשר ודגים כדי למלאות את תאוותו במאכלים ערבים המתוקים לחיך, פשוט שבבוא יום השבת אינו שייך כלל וכלל להרגיש שום עונג אלקי באכילת שבת. רק "מי שטרח בערב שבת", שטורח ומתייגע במשך ששת ימי החול בעבודת הביורורים, באכילה לשם שמים, "יאכל בשבת", שאפשר לו להגיע להתענג בתענוג אלקי באכילת שבת.

אמנם גם ההכנה בששת ימי החול לחוד אינה מספיקה, וכדי שיוכל האדם לקבל חיות ועונג זה מלמעלה, צריך מקודם להתפלל בכוונה עצומה, כי לולא התפילה ישאר רק חיצוניות התענוג שבמאכל שהוא תענוג בהמי. ורק ע"י הקדמת תפילה כדבעי, היינו תפילה שתגרום לאדם להכיר ולהרגיש את העונג האלקי הנמשך בשבת, אז דוקא יוכל ליהנות מן המאכל שבשבת בתענוג של קדושה ולהמשיך על ידו את העונג העליון.

וכבר סיפר כ"ק אדמו"ר הריי"צ בכמה מקומות, שפעם הראה מורנו הבעש"ט לתלמידיו בחזיון כיצד שור (א אקס) חבוש בשטריימל אוכל מאכלי שבת, והסביר, שאותו יהודי שהי' חבוש בשטריימל הי' שקוע כל כך באכילת בשר עד שהוא עצמו הפך ל"שור"...

כמו כן מקובל אצל חסידים פתגם בשם הרה"צ ר' משה בנו של אדמו"ר הזקן (בעל התינאי), שאין להדר באותן המצוות שגורמות הנאה גשמית להגוף.

משני סיפורים אלה עולה, שלמרות מעלת עונג שבת, דרושה בזה זהירות יתירה, כי מי שמשקיע ראשו ורובו בהידור בצד הגשמי שבדבר, הרי הוא מחטיא את המטרה, שענינה הרגשת העונג האלקי ולא ההתעסקות בבשר תאוה וכיו"ב.

ועכ"פ עלינו להתבונן היטב במהותו הפנימי של עונג שבת, כדי לשלל הפחות יהי' ברור במוחנו ושכלנו המכוון האמיתי באכילת שבת, ועצם הידיעה וההכרה הזו בכוחה לפעול, שגם כאשר האדם נהנה ממאכלי שבת בפשטות לא יהי' שקוע בתאוה המגושמת שבוה, אלא ירצה שאכילתו תהי' בקדושה כקדושת שבת עצמה.

[ראה כל זה בהרחבה, ב'מבוא' ל"חסידות מבוארת - שבת קודש"].

להקורא הנכבד!

מתכבדים אתו בזה, להגיש בפני קהל שוחרי התורה והחסידות, גליון שלשים ושש "במשנת החסידות". והפעם, לקראת חודש שבט - ביאור ענין "אכילת שבת" ו"עונג שבת", כפי שמואר בספרי חסידות.

אוצר החסידות

בשורה טובה! בעזרת השם נפתח שער האתר החדש המכיל אלפי שיעורים בחסידות: תניא, לקוטי תורה, תורה אור, דרך מצותך, מאמרי חסידות, הכל בסדר מסודר דבר דבר על אופניו, שדריון לא נראה כביום הזה. וכן אפשר לנייזא שיעורים מסודר לפי פירשת השבוע ומעודים ונושאים שונים. לבקר באתר <http://otzerhassidus.com> תכונת האתר: otzerhassidus.com

מערכת לעבדך באמת

מטרתנו: לעודד לימוד החסידות ע"י הפצת ספרי הבעש"ט ותלמידיו הקטנים.
Info@otzerhassidus.com

